

Covid-1984

En studie av motnarrativ om koronatiltak

Tove Ingebjørg Fjell

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen

E-post: tove.fjell@uib.no

Abstract

The first Covid-19 infection in Norway was discovered in February 2020, and within two weeks the country went into lockdown. Covid-19, or corona, resulted in a number of measures, such as closing down schools and kindergartens, travel restrictions, restrictions on the number of guests in private homes, and later the use of masks, and the encouraging of getting vaccinated. In Norway, trust in authorities is normally high, e.g. reflected in the high vaccine coverage in the Childhood Vaccination Programme. However, after some time, responses indicated that measures were found too intrusive in people's lives, and an increasing response was found: Authorities' narratives on how to act (wear a mask, get vaccinated etc.) were met with counter narratives, which in a varying degree related to the authorities' narratives. The research material are newspaper articles from February 2020 – March 2021, as well as Facebook pages and a blog on corona measure resistance, where individual truths and personal opinions are as important as anything else. In the article counter narratives on masks and vaccines, communicated by a fairly heterogeneous group, are studied.

Keywords:

- Covid-19
- corona measures
- vaccine hesitancy
- counter narrative

Innledning

I slutten av februar 2020 kom meldingen om den første koronasmittete i Norge. Landet stengte ned knappe to uker senere, og det ble iverksatt strenge tiltak. I Norge er tilliten til myndigheter i utgangspunktet høy (SSB 2016), og dette viste seg også i første del av pandemien: Tilliten til myndighetene, her forstått som regjering og helsemyndigheter (Helsedirektoratet, Folkehelseinstituttet), var høy (Opinion 2020). Et viktig forhold som gjorde at tilliten forble

høy over tid kan være landets meget gode økonomi, som muliggjorde store kompensasjonsoverføringer (Larsen og Skårdalsmo 2020). Det kan også ha spilt en viktig rolle at smitte- og dødstall holdt seg svært lave i Norge, sammenlignet med omtrent alle andre land.¹ I motsetning til hva som var tilfelle i land som Tyskland og Storbritannia, var det våren og sommeren 2020 lite tydelig formulert kritikk og ingen demonstrasjoner i Norge mot de gjeldende tiltakene, med unntak av kritikk mot reiserestriksjoner.

1. Medio februar 2021, nesten et år etter at smitten først ble oppdaget i Norge, var ca. 66.500 smittet, 592 døde (109 pr. 1 million) og ca. 3.5360.000 testete (ca. 654.000 testete pr. 1 million innbyggere) (Worldometers 2021).

En gjennomgang av norske aviser i pandemiens første år, viser at det ble formidlet noen hovednarrativ fra myndighetene, det vil si regjering og helsemyndigheter.² Ett av hovednarrativene lyder slik:

Covid-19 kan være dødelig for mange, og mange innleggelse kan føre til et sterkt press på helsetjenestene. For å unngå dette anbefales å holde avstand i offentlig rom, holde seg hjemme når en er syk, bruke munnbind, la seg vaksinere osv. Hvis alle forholder seg lojalt til anbefalinger fra myndighetene, vil dødstallene holdes på et lavt nivå, og helsetjenestene vil ikke bryte sammen. Hvis vi ikke klarer dette, vil dødstallene kunne stige og det vil kunne ta lenger tid før samfunnet igjen kan åpne opp.

Narrativet er organisert i tid (fra 2019 og til en fremtid), et plot (følge eller la være å følge anbefalinger), og det har en begynnelse, midte og flere mulige avslutninger, og evalueringen og løsningen omhandler hvorfor anbefalingene er viktig og hva som kan skje hvis de ikke etterfølges (jf. Eriksen og Selberg 2006:168).

Det er ingen tvil om at tiltakene var inngripende i folks liv og en kilde til konflikt. I en slik situasjon vil det oppstå motstand (jf. Dyrendal og Emberland 2019:76) og motstemmer vil høres: Som reaksjoner til myndighetenes dominerende hovednarrativ om tiltak er det vokst frem motnarrativ, som *i ulik grad* forholder seg til hovednarrativet (jf. Sturm og Albrecht 2020). Motnarrativ er kritisk til og impliserer skepsis eller motstand til hovednarrativ, og tilbyr i varierende grad andre virkelighetsforståelser enn det autoritative hovednarrativ gjør (Stanley

2007:14; Mora 2014). I denne artikkelen vil jeg drøfte kritikken som er kommet mot koronatiltak, konkret om bruken av munnbind, samt diskusjonen om vaksine: Hvilke hovednarrativ og motnarrativ finnes i materialet? Hvem er aktørene? På hvilke måter utspilles post-fakta-praksiser i forbindelse med koronapandemien, i en tid der *følelsen av en sammenheng* kan være like viktig som håndfaste bevis (jf. McIntyre 2018)? Med post-fakta-praksiser forstås utsagn og handlinger, hvor følelser og personlige meninger i økende grad er med til å forme samfunnsforståelsen (McIntyre 2017:5), og hvor disse synes like relevant som fakta (ibid): "Science has become just another voice in the room. It has lost its platform. Now, you simply declare your own truth" (Offit sitert i Larson 2020:xli).³ Min undersøkelse er et forsøk på å forstå utviklingen av motstand av tiltak mot sykdom, som langt fra er et nytt fenomen. Det nye de siste tiårene er bruken av internettet og sosiale medier, med lansering av Google i 1998, Facebook i 2004, YouTube i 2005, Twitter i 2006 og Instagram i 2010 (Larson 2020:10). Tilgangen til internettet og særlig sosiale medier, som i sin natur er transnasjonale og kommuniserer svært raskt, eskalerer motstanden mot tiltak mot sykdom, og får betydning for langt flere, langt raskere, enn det gjorde i en tid uten sosiale medier (jf. McIntyre 2017:89; Wilson og Wiysonge 2020).

Til inspirasjon for denne studien har boken *Stuck. How Vaccine Rumors Start – and Why They Don't Go Away* vært, hvor forfatteren drøfter rykter – som i denne sammenhengen vil være det samme som motnarrativ – om ulike vaksiner og hvordan

2. Regjering og helsemyndigheter var kanskje ikke alltid innbyrdes enige om veivalg, men sto likevel i fellesskap bak narrativene som ble fremført. Uenigheter er blitt kjent i ettertid, blant annet i forbindelse med lansering av Koronakommisjonens rapport (FHI 2021).

3. Dette kommer til uttrykk også på andre felt, så som klima og holocaust.

disse spres (Larson 2020).⁴ Et utgangspunkt for Larson er at alle vaksiner har en viss risiko, og at helt nye vaksiner som ikke har vært utprøvd over lang tid, i større grad er utsatt for både risiko og ryktespredning (ibid:xxxvi). Larson, som henter sin empiri fra en rekke vaksiner og ulike kontinenter, understreker viktigheten av sosiale medier i spredningen, og viser også hvordan argumenter fra alternative miljøer forenes med argumenter fra ytre høyre i vaksineskepsisen (ibid:56). Hun er opptatt av hvordan rykter om sykdom og vaksiner viderefremmes, og hva som muliggjør slike prosesser.

Ett eller flere motnarrativ vil kunne inngå i større konspirasjonsteorier. I boken *KonspiraNorge* drøftes konspirasjonsteorier som folklore, og hvordan hendelser i samtiden forklares og forstås ved hjelp av lenge eksisterende fortellinger om sammenhenger (Færseth 2017). Forfatteren hevder at konspirasjoner slår lettere an i grupperinger og områder der tilliten til myndighetene er lav, men forklarer fremveksten av konspirasjonsteorier i områder med høy tillit til myndighetene, som i Norge, med den medierevolusjon som har skjedd de siste tiårene og som fremdeles skjer, der informasjon viderefremmes i høy hastighet i sosiale medier, uten at avsender nødvendigvis sjekker kilden på forhånd (2017:41, 45). I den nye medievokserne konspirasjonskulturen vokser frem både UFO-, og Arbeiderparti- og islamkonspirasjoner, og også vaksinekonspirasjoner. Forfatteren viser også at konspirasjoner ikke kun eksisterer ett sted, f.eks. i høyreorienterte miljøer, men at det også finnes i venstreorienterte og i konservative kristne miljøer, og at disse miljøene låner narrativ av hverandre (2017:8, 57; se også Larson 2020; Bodner m. fl. 2021). *KonspiraNorge* har vært nyttig for å kontekstualisere koronamotstanden.

Da Covid-19 ikke har vært kjent i mer enn et drøyt år, har det av åpenbare grunner ikke vært gjort mye forskning om motstand mot myndigheters koronatiltak. Men det finnes internasjonal forskning, som har lært meg at motargumenter mot koronatiltak i Norge i stor grad overlapper motargumenter fremsatt i andre land. Ett eksempel er *Covid-19 Conspiracy Theories* (Bodner m. fl. 2021) som drøfter en rekke koronakonspirasjoner, om blant annet Bill Gates, vaksiner som ledd i sterilisering og avfolking av verden, 5G, QAnon og New World Order. Bokens empiri er hentet fra USA, men er lett gjenkjennelig fra den norske koronamotstanden, hvilket viser den tette forbindelsen til det amerikanske tankegodset.

I studien "Constituent Covid-19 apocalypses: contagious conspiracism, 5G, and viral vaccinations", skilles mellom konspirasjonsteorier, som "a proposed explanation of events that cites as a main causal factor a small group of persons (the conspirators) acting in secret for their own benefit, against the common good" (Sturm og Albrecht 2020:4), og konspiratisme, som er konspirasjon uten teori, eller korte ytringer uten videre forklaringer, som f.eks. "pandemien er planlagt". Her fokuseres på måter konspiratoriske fremstillinger resonnerer mellom det religiøse og det sekulære, mellom den politiske ytre venstre- og ytre høyresiden, og der inspirasjon hentes fra blant andre anti-vaksineringsbevegelser, New Age-bevegelser, kristne grupperinger, og politiske grupperinger på ytre høyre og ytre venstre, og der denne heterogene gruppens fellesnevner er en sterk skepsis til offisielle sannheter (Sturm og Albrecht 2020:3), eller hovednarrativ. Studien har vært nyttig i forståelsen av at i utgangspunktet svært ulike grupperinger finner sammen i oppfatningen av koronatiltak, med sin myndighetskepsis til felles.

4. For mer om forholdet mellom rykte og konspirasjonsteori, se Bodner m. fl. 2021:6-7.

Studien ”Pylons ablaze: Examining the role of 5G COVID-19 conspiracy beliefs and support for violence” (Jolley og Paterson 2020), skal være den første som viser en klar sammenheng mellom konspirasjonsteorier og voldelig respons, eksempelvis hærverk på 5G-mobilmaster, som enkelte antar å være smitteførende. I min studie kan jeg ikke vise til en sammenheng mellom motnarrativ og vold, men Politiets sikkerhetstjeneste skriver i den nasjonale trusselvurderingen for 2021 om konspirasjonsteorier og en forventet styrking av fiendebildet av myndighetspersoner i forbindelse med koronatiltak, og et mulig mål om angrep på disse fra høyreekstremer (PST 2021).⁵

Materiale, metode, etikk

Jeg har studert tradisjonelle medier, konkret norske aviser i tidsrommet februar 2020 til mars 2021⁶, der jeg i A-tekst har benyttet kombinasjoner av søkeordene ’korona, Covid-19, munnbind, maske, vaksine, skepsis, motstand, opprør, demonstrasjon’. Jeg har nærlest materialet og har sett spesielt etter endringer i kritikk og frustrasjon, fra tidlig i pandemien der lojaliteten til myn-

dighetene var høy, til høsten og vinteren der smitten igjen steg og kritikken og frustrasjonen i økende grad ble rettet mot myndighetene.

I tillegg har jeg studert noe av det som formidles om temaet på sosiale medier, et materiale som er utelukkende digitalt, transnasjonalt, og som spres raskt.⁷ Intensjonen med denne delen av feltarbeidet har vært å studere motnarrativene om koronatiltakene.⁸ For å se nærmere på de disse, har jeg valgt ut bloggen *Are og Kiri – Mot strømmen*, skrevet av vaksineskeptikerne Are Hegrand og Kiri Rainha, sistnevnte kjent under et annet navn, som politiker for Liberalistene. Bloggen poster en rekke innlegg om korona og det amerikanske valget, og skribentene forholder seg aktivt til QAnon⁹, hvilket kom til uttrykk i forbindelse med USAs valg i 2020-2021 (Are og Kiri – Mot strømmen 23.01.2021). I tillegg til innlegg om det amerikanske valget, handler en stor del av bloggen om motstand mot koronatiltak. Bloggen har kommentarfelt, og er også aktiv på Facebook med ca. 3500 medlemmer.

Videre har jeg valgt ut den offentlige Facebook-gruppen *Stop Lockdown: Full gjen-*

5. Folkehelseinstituttet melder i februar 2021 at de det siste året har mottatt flere draps- og voldstrusler knyttet til håndteringen av Covid-19 (Hagfors m. fl. 2021).

6. Jeg gikk gjennom alle artiklene med treff på søkeord. Følgende (nett)aviser er referert i artikkelen: Aftenposten, VG, Dagbladet, Nettavisen, Dagsavisen, Bergens Tidende, Bergensavisen, Sandefjords Blad, Drammens Tidende, Romerikes Blad, Nordlys, Varden, NRK.no, TV2.no, og Filter Nyheter.

7. Det meste av innholdet i sosiale medier vil potensielt være transnasjonalt og vil kunne spres raskt. Se f.eks. Kyrre Kverndokks studie av memetiske kulturuttrykk (2020).

8. Det finnes en rekke private Facebook-sider om koronarestriksjoner, det vil si med adgangsbegrensning, og disse har jeg ikke studert. Forskning på private Facebook-sider ville ha vanskeliggjort observasjon og sitering.

9. Det antydes at selveste Q, den øverste lederen i Q-hierarkiet, er John F. Kennedy jr., som ble rapportert å ha omkommet i et flykrasj i 1999. I Q-fremstillinger er flykrasjet oppdiktet, John F. Kennedy jr. lever og blir kanskje Trumps visepresident i perioden 2021 – 2025. Trump fremstår som innsatt av Gud og en verdens frelser fra ondskap, skrives inn i narrativet slik: ”Da Trump overtok presidentembetet i 2016, hadde han et møte med en generalene tilknyttet Q-bevegelsen. Generalene klargjorde ovenfor Trump at djupstaten nå kunne bli tatt ned, og dette var noe Trump ble entusiastisk over. På det tidspunktet ville nedtakingen av den amerikanske djupstaten innebære at 70 prosent av den amerikanske regjeringen ville blitt domfelt og fengslet, mens denne andelen er betydelig høyere i dag” (Are og Kiri – Mot strømmen 14.01.2021). Etter at Biden ble innsatt i presidentembetet i januar 2021, og Kennedy jr. ikke ble visepresident, ble ikke Q-narrativet avfeid, men tilpasset den nye utviklingen: Biden ble henrettet i 2020 og Trump er utkledd som Biden, eller Biden spilles av en skuespiller, innsettelsen er forhåndsinnspilt og fake, Kamala Harris er egentlig en mann, Harris sverget ikke på Bibelen, men på håndvesken sin osv. (se mer om QAnon og pandemien i Bodner m.fl. 2021: 143-163).

åpning av Norge – NA, opprettet 26. september 2020, med 18700 medlemmer og et forsidebilde av Det kongelige slott i Oslo. De presenterer seg som politisk nøytrale og peker på at få mennesker er døde av Covid-19 i Norge, at de fleste er eldre med underliggende sykdommer, ikke ulikt antallet som dør i en influensaseson, og at tiltakene bryter med grunnloven og menneskerettighetene på flere punkt. Tiltakene ses som ”kraftig invaderende og et overtramp på folks rett til privatliv, demokratisk behandling av lovendringsprosesser og lovmessig rettferdighet” (Facebook, ud.), og de ber om at gamle og syke holdes hjemme og lar resten av Norge fungere som normalt (ibid).

I dette arbeidet har jeg forholdt meg til forskningsetiske retningslinjer for internettforskning (Forskningsetisk veileder for internettforskning 2019). Den flerårige bloggen ”Ari og Kiri – Mot strømmen”, er skrevet under fullt navn¹⁰, og de benyttete Facebook-sidene er offentlige sider uten adgangsbegrensning. Jeg har ikke orientert administratorer av bloggen eller Facebook-sidene om at jeg studerer disse sidene. Jeg har heller ikke postet kommentarer, for å påvirke diskusjoner.

Jeg skiller mellom tekster skrevet av administratorer på den ene side, og på den annen side kommentarer i kommentarfelt: Det blir sitert direkte fra førstnevnte, men ikke fra sistnevnte. Administratorne av sider uten adgangsbegrensning har søkt offentlighetens lys på en annen måte enn tilfeldige personer som har postet kommentarer i kommentarfeltene. Jeg vurderer det altså slik at det er en *forventet offentlighet* fra administratorne av blogg- og Facebook-sidene: Det forventes at de forstår at deres ytringer er offentlige (jf. Forskningsetisk veileder for internettforskning 2019), og det vil

derfor siteres direkte fra det som administratorne skriver. En kan imidlertid ikke forvente at tilfeldige personer som ytrer seg i kommentarfeltene har den samme forståelsen: De har gjerne en forståelse av at ytringene er offentliggjort, men ikke nødvendigvis offentlige (jf. Fjell 2005a). De fleste kommentarene ser ut til å være skrevet under egne navn, og ved bruk av direkte sitering kan en bakveisidentifisering eller reidentifisering av disse kommentarene være mulig ved et internettsøk. I noen tilfeller vil en kunne hevde at kommentatorer i kommentarfeltene ytrer seg om politiske forhold, f.eks. når de uttaler seg at Erna Solberg er en fascist, eller hevder at Norge er en ett-partistat. Dette vil være å forstå som å gi opplysninger om politiske forhold, altså om ’særlige kategorier’, tidligere kalt sensitive forhold (Lov om behandling av personopplysninger). Ytringer om politiske forhold vil altså ikke siteres direkte *fra kommentarfeltene*.

Hvor rettes koronafrustrasjonene?

Forestillingen om at smitte kommer utenfra, som uttrykt i betegnelser som den ’britiske mutanten’ eller den ’sør-afrikanske mutanten’, eller det at ’de andre’ introduserer smitte til et land eller et lokalsamfunn og utsetter folk for smitte og dermed livsfare, er ikke ny (Bodner m. fl. 2021:60-68). Dette er velkjent i alle store epidemier og pandemier. Jødene fikk ansvaret for svartedauden (Moseng 2020:61); radesyken ble sagt å komme fra et russisk orlogsskip (Lie 2007:41), alternativt fra fremmede fra ”Østindia, Danmark, Frankrike og Sverige, eller de er fra en annen bygd, eller de er fra samme bygd, men er lokalsamfunnets utstøtte” (Lie 2007:55); kolera ble sagt å komme med skip fra Danmark til Kristiania

10. Det er skrevet under Are Hegrands fulles navn. Jeg kjenner ikke til om Kiri Rainha er vedkommendes nye navn, eller et psevdonym.

i 1853 (Schiøtz 2003:25); samer fikk ansvaret for at tuberkulosen smittet i store deler av Finnmark, der kildene sier at smitten fant "sin frodigste jordbund i den race, som samtidig representerer den i kulturel og økonomisk henseende laverestående klasse, lapperne [samene], som atter er blitt en ny og forsterket kilde til infeksjon for de to andre [nordmenn og kvener]" (Ryymän 2009:82-83); og spanskesyken ble feilaktig påstått å komme fra Spania (Åman 1990:32-33). Også i koronatiden er det utpekt syndere utenfor den gruppen en selv identifiserer seg med. I liten grad er det i Norge henvist til Kina-viruset, kinesere eller asiater, briter eller sør-afrikanere, men i stor grad er det pekt ut grupper i Norge som er blitt gitt ansvaret for smitten. Først og fremst gjaldt dette reisende inn og ut av landet. I mars var det vinterferieturister som kom hjem fra Sveits og Østerrike som fikk ansvaret for i det hele tatt å ha brakt smitten inn i landet, og det ble i disse tidligste dagene omtalt som en "reiserelatert import-epidemi" og en "skiferie-epidemi" (Hageskal 2020). En annen gruppe som fikk ansvaret for å bringe smitten inn i landet var nordmenn og utenlandske turister som reiste fra blant annet Bergamo i Nord-Italia og landet på norske flyplasser, og som ikke ble testet før de reiste videre til sine destinasjoner (Bugge m. fl. 2020). En tredje gruppe som ble utpekt var såkalte 'harryhandlere', nordmenn som dro over grensen til Sverige for å handle blant annet billig kjøtt og alkohol. I den vestlandske regionavisen Bergens Tidende ironiserte en leser over nordmennene på Østlandet:

[...] Dei fekk alt dei trengte og meire til,

Og tok fatt på returen med fullasta bil.

Den harryhandelen dei så inderleg trengde,

Opna opp att for korona, og grensene stengde! (Vestvik 2020).

En fjerde gruppe som fikk ansvaret for det samme var 'sydenfarere', eller nordmenn som dro til Spania eller andre land og som en antok ble smittet på reisen og brakte sykdom med seg hjem (se f.eks. Mikkelsen 2020). Særlig oppstandelse brakte det at flyselskap 'kappfløy' til Norge fra destinasjoner i Sør-Europa i juli, og landet minutter før tidagers karantene ble innført: "Det var veldig hyggelig å rekke dette med et nødskrik. Det ble applaus for piloten som klarte å lande litt før ruta, det var god stemning", sa én av passasjerene, sikkert uten å tenke på kommentarfeltene, der nettopp slike utsagn ble omtalt som egoistiske og hensynsløse (Hassan m. fl. 2020). En femte gruppe som ble utpekt var arbeidspendlere fra Øst-Europa, som bærplukkere og verftsarbeidere (Fauske m. fl. 2020). Andre grupper som ble fremstilt i mediene som særlig ansvarlig for smittesituasjonen var studenter som deltok i fadderukene, et fenomen med til dels høyt alkoholinntak, og dertil manglende avstand (Hovden m. fl. 2020); eldre, som etter manges mening burde selvisolere seg, men som ikke gjorde det, f.eks. gruppen som dro på en ukes tur i Norge med den såkalte 'koronabussen' og som smittet nær alle passasjerene og et antall personer på flere av de ti stoppestedene, og sendte hundrevis i karantene (Hellem-Hansen og Flatset 2020; Meland 2020); eller deltakere i sommerens Black Lives Matter-demonstrasjoner etter George Floyds dødsfall, som samlet tusener av demonstranter (Solberg m. fl. 2020). Men utover høsten, i takt med at restriksjonene ble strengere og koronatrøttheten økte, endret det seg fra å være en kritikk utelukkende rettet mot slike avgrensede grupper til i økende grad å bli en kritikk mot myn-

dighetene.¹¹ Denne kritikken kom til uttrykk blant annet online, på sosiale medier og offline, i fysiske demonstrasjoner.

Tiltak 1: Munnbind

Vi skal nå se på hvilke narrativ som ble skapt om ulike koronatiltak. Anbefalingen om munnbind er et slikt tiltak, som ble innført høsten 2020 på kollektivtrafikk og noe senere i butikker, først og fremst i større byer, når det ikke var mulig å holde en meters avstand. Hovednarrativet, det vil si myndighetenes narrativ, endret seg over tid når det gjaldt munnbind: FHI (Folkehelseinstituttet) var tidlig skeptisk til munnbind og uttalte sågar at de aldri ville anbefale dette, og at luftbåren smitte var marginalt (Paust 2020; Kaalstad 2020). FHI støttet seg her på WHO (Verdens helseorganisasjon), som i en faktsjekk understreket at luftbåren smitte ved Covid-19 er ukorrekt: "The message spreading on social media that 'COVID-19 is airborne' is INCORRECT. Help stop misinformation. Verify facts before sharing" (WHO 29.03.2020; Meland 2020). Senere ble dette modifisert (WHO 09.07.2020). Etter hvert som smitten steg og det ble tydeligere at den også kunne være luftbåren, gikk helsemyndighetene og regjeringen inn for at munnbind kunne brukes, selv om de var betraktelig bekymret for hvorvidt folk ville bruke munnbind korrekt.

Som med alle andre tiltak i pandemien, vokste det frem motnarrativ. Én kategori motnarrativ handlet om praktiske forhold, som at det var vanskelig å bruke munnbindet rett, og at en derfor burde la det være, ikke ulikt WHO's standpunkt tidlig i pandemien. Andre mente at munnbind ikke virker: Leder for en av demonstrasjonene mot tiltak hevdet at munnbind er konstruert for å ta

bakterier, ikke virus (Mellingen 2020). Før tøy-munnbind ble allmennkjent, argumenterte flere med økonomi: Engangsmunnbind er dyrt, og hvem skal betale for en dagsrasjon for to voksne og tre barn? Atter andre trakk inn hygieneargumentet, da de hevdet at munnbind er uhygienisk, ved at en puster inn sin egen CO₂ og får et dårligere oksygenopptak.

En annen kategori motnarrativ handler om at munnbindet representerer frihetstap. I en kommentar der skribenten ender opp med å bruke munnbind fordi det i hennes by er blitt påbudt, pekes det på nettopp frihetstapet:

For det var akkurat den følelsen – av ufrihet og ydmykelse – som plutselig rammet meg der jeg stod på togperongen med et tøyestykke over halve fjeset. Det er det mest ufrie plagget jeg har gått med siden jeg som barn ble tvunget til [å] gå med trange ullgensere med høy hals (Bakken 2020).

Skribenten liker det ikke, opplever ufrihet, men gjennomfører fordi det er forventet av henne. Andre er atskillig mer kritisk, noe betegnelsene 'munnableie' og 'trynebleie' er et uttrykk for. I blogginnlegget "Medisinsk professor og forsker, Peter Gøtzsche, langer ut mot den omstridte bruken av munnbind" hevdes at bruken av munnbind for å unngå Covid-19 er absurd, at smittevernstiltakene er "meningsløst ødeleggende", og at regjeringen Solberg har gått inn for "100 års hemmelighold" om hvem som påvirket dem til å iverksette tiltakene (Are og Kiri – Motstrømmen 18.12.2020). I et svar til dette innlegget refereres det til en voksende munnbinds- og vaksinepsykose, og en bekymring over hvor langt sionistenes

11. En undersøkelse som TV2 gjorde i mars 2021 viser at respondenter som i forbindelse med pandemien mistet jobben, ble permittert eller fikk andre økonomiske problemer, har langt mindre tillit til myndighetene ett år inn i pandemien, enn de samme respondentene hadde i mars 2020 (Braathen m. fl. 2021).

hjernevaskingsprogram nå er kommet. Munnbindet forstås i denne bloggen absolutt ikke som et remedium for å unngå smitteoverføring, men for å utøve frykt:

Man må ha ett eller annet terrorsymbol som skaper denne frykten, og da passer det jo godt med en kjempesynlig, grønn bleie midt i fleisen. [...] På den måten blir vi uten ansikt, og uten ansikt forsvinner også mye av identiteten vår. Det finnes ingen Tom, Maria eller Bjarne lengre. Vi blir redusert til anonyme, vandrende zombier som ser på hverandre som farlige smittefabrikker. Gærningene bak denne krisa forsøker å gjøre oss redde for hverandre, slik at vi mister avstand og mister samholdet (Are og Kiri – Mot Strømmen 19.12.2020).

Ansikts- og identitetsløse vandrer nordmenn rundt, uten forståelse for eller bevissthet om hva som skjer med dem. De nedsettende betegnelsene beskriver en som adlyder den sterke staten, uten å stille for mange spørsmål. Munnbindet er ikke til for å hindre sykdom, men myndighetene har en agenda med munnbindet, og dette må en være bevisst på og slåss mot.

Et annet forhold som gjør at munnbind oppfattes som et meningsløst tiltak, er alternative forståelser av smitteveier, som at smitte ikke overføres fra andre personers pust, slik verdens befolkning er blitt forledet til å tro, men at den overføres fra 5G-mobilnettet (se også Jolley og Paterson 2020; Larson 2020:xv). Motnarrativet om smitte via mobilnettverk er ikke ny, men en oppdatering av narrativet om SARS-smitte via 3G, og svineinfluensasmitte via 4G (Larson 2020:xv). Ifølge innlegg på bloggen Are og Kiri vil koronasmitte kunne overføres fra 5G til hudceller, som så danner viruslignende partikler i cellene (Are og Kiri – Mot strømmen 27.01.2021; 29.01.2021).

Motivasjonen for dette skal være myndighetenes skjulte plan om masseavfolkning igangsatt av laboratorieskapte epidemier og farlige vaksiner (Færseth 2017:148, 163), for at antall mennesker skal kunne reduseres til under 500 millioner, for slik å kunne oppnå balanse med naturen. Tallet 500 millioner er hentet fra Georgia Guidestones, steintavler satt opp i 1980, med retningslinjer for oppbygging av sivilisasjonen etter apokalypsen (Winters 2009). I kommentarfeltet under denne posten utpekes regjeringen og Helsedepartementet som masse-mordere under sionistene.

Ifølge andre kan smitten skje gjennom selve testutstyret. I et motnarrativ hevdes at testpinnene inneholder 'nano', og at testene vil bli positive, dersom myndighetene bestemmer seg for det. Fremstillingen av CIA som implanterer mikrochippene i kropper gjennom vaksine, i den hensikt å få kontroll over individers bevegelser og tanker, er ikke ny (jf. Færseth 2017:154). En kvinne skriver at det er "nano og andre ting" i testpinnene, og at forskere i England skal ha funnet "sykdom" i pinnene. En annen kvinne følger opp og understreker at testpinnene vil bli positive bare de kjører mange nok "sykluser": Hvis myndighetene *vil* at testene skal være positive, så *blir* testene positive. I motnarrativet om at testutstyret er smittekilden, understrekes viktigheten av *ikke* å la seg teste. En annen utdyper dette ved å understreke at Covid-19 ikke smitter av seg selv, men at dette er New World Order, som forstås som hemmelige grupperinger som er i gang med å overta verden (Barkun 2013:55), i denne sammenhengen ofte omtalt som innføringen av en sosialistisk eller kommunistisk eller globalistisk verdensorden. Sykdommen dyttes altså inn i personer ved hjelp av testpinnene, med den intensjon å oppnå makt og herredømme. Referansen til denne informasjonen er Youtube, der "mange leger" har funnet

viruset på ubrukte testpinner. Kunnskapen om dette har en fra leger, ikke helsemyndighetenes leger, men leger en har funnet på internettet, altså leger en kan stole på.

Tiltak 2: Vaksiner

Myndighetene har hevdet at det viktigste tiltaket mot Covid-19 er vaksine, og hovednarrativet er følgende:

Vi har nå en pandemisk virussykdom med stor smittsomhet, høy dødelighet, og uten medisiner. Kun etter at flest mulig lar seg vaksinere kan en oppnå flokkimmunitet, og en kan komme tilbake til en normal hverdag uten sosial distansering og nedstenginger. Det er derfor avgjørende at så mange som mulig lar seg vaksinere. Kravene til fremstilling av koronavaksiner er like strenge som ved fremstilling av andre vaksiner, selv om koronavaksinene er fremstilt på svært kort tid.

Vaksinering i Norge er frivillig, og tvangsvaksinering har ikke vært gjennomført siden 1940-tallet (Schjøtz 2003:421). I barnevaksinasjonsprogrammet er vaksinasjonsdekningen svært høy, over 90 % (FHI 2021; FHI 2019), noe som viser høy tillit til helsemyndighetene (FHI 2019). Når det gjelder koronavaksinen ble det, før denne var ferdigstilt, foretatt spørreundersøkelser om hvorvidt folk ville la seg vaksinere. Rundt 7 av 10 svarte at de ville la seg vaksinere med en fremtidig vaksine (Hirsti og Reigstad 2020).

Det er enkelt å være skeptisk mot vaksiner når sykdommer det vaksineres mot opptrer svært sjelden i vårt samfunn, som f.eks. polio eller meslinger. Tidlig i koronaperioden ble det gjort et poeng av nettopp dette: Nå hadde verden fått en potensielt livstruende sykdom uten behandlingsmulig-

heter, og det ble antydnet at det ville føre til at vaksineskepsis ble slått ned. I mai 2020 ble det reflektert over hvor vaksinemotstanderne var blitt av:

Fremveksten av vaksinemotstandere er et av de globale utviklingstrekkene som er like bekymringsfulle som de er uforsåtelige. Når minst fem millioner mennesker smittet av covid-19-viruset – og mer enn 330 000 er døde – er det grunn til å dvele ved at mangelen på nettopp vaksine er kanskje den viktigste forklaringen på hvorfor det går så galt. Det er kanskje derfor det også er litt stille fra vaksinemotstanderne om dagen (Thorsen 2020).

Men en var bare litt tidlig ute, for rett over sommeren kom vaksineskepsisen igjen til uttrykk, og nå fremstilt som en revitalisert og styrket vaksineskepsisbevegelse (Storedal 2020; Skjeggstad 2020).

Vaksinemotstand blir i WHO regnet som én av de ti største helsetruslene i verden (Wilson og Wiysonge 2020). Vaksinemotstand og -skepsis har eksistert i Norge så lenge en har hatt vaksiner, altså fra 1810 (Schjøtz 2003:420), og på 1800- og tidlig 1900-tall fantes religiøse, dyrevern- og medisinske motargumenter mot vaksine (Fjell 2005b).¹² I de siste tiårene har vaksinemotstanden dreid seg særlig om skepsis til MMR-vaksinen, som har vært tilgjengelig fra 1983 (Fjell 2005b; Alver, Fjell og Ryymän 2013:207; Larson 2020:9, 27). En sentral figur i den nyere antivaksineringsbevegelsen er legen Andrew Wakefield, som publiserte en forskningsartikkel der det ble pekt på en mulig sammenheng mellom MMR-vaksinen og autisme hos mindre barn (Wakefield

12. Religiøse motargumenter kunne handle om at en ved å blande dyr og menneske i kukoppevaksinen tuklet med Guds skaperverk; dyrevernsargumenter handlet om at fremstilling av kukoppevaksinen innebar dyrep lageri; medisinske motargumenter handlet om at vaksinen kunne føre til hjernebetennelse og svekking av immunforsvaret (Fjell 2005b:43).

1998). Tidsskriftet trakk senere artikkelen tilbake, men studien har likevel forblitt viktig i flere antivaksineringsmiljøer, og lever sitt liv videre på internettet.¹³ Fremstillingen av at MMR-vaksinen kan føre til autisme vil være å forstå som et motnarrativ, og Wakefieldsaken og aktiviteten i kjølvannet av denne må ses som noe av konteksten for dagens motstand mot koronavaksinen.

En annen kontekst er det som skjedde etter massevaksineringen mot svineinfluensa i 2009-2010 (se f.eks. Jansen 2018). Etter en massiv vaksineringskampanje, fikk 56 personer mellom 5 og 26 år i ettertid påvist narkolepsi, og det er blitt utbetalt store erstatningssummer (FHI 20.03.2017; NPE 24.02.2020). FHIs Preben Aavitsland har hevdet at dette er ”den mest alvorlige vaksinekatastrofen i moderne tid” (Hødnebo 2013; Akerbæk 2020). Dette er bare litt over et tiår siden og har med jevne mellomrom blitt trukket frem i mediene, og er derfor sannsynligvis langt fremme i folks bevissthet i debatten om koronavaksinen (se f.eks. Drefvelin m. fl. 2020; Sommerfeldt 2020; Skjeggestad 2020).

Utover høsten 2020 rapporterte tradisjonelle medier stort sett om vaksinemotstand og demonstrasjoner i land som Russland, Storbritannia, Tyskland og USA, samt om svineinfluensavaksineringen i 2009. Etter hvert ble det skrevet om motstand og demonstrasjoner også i Norge: Motstanden talte nå samme språk som i andre land, lett gjenkjennelig med noen nasjonale tilpasninger.¹⁴ I den tydeligere motstanden mot

koronavaksine ses medisinske argumenter, om hva vaksinen inneholder; økonomiske argumenter, om hvem som tjener på vaksinesalget; og frihetsargumenter, om individets frihet og myndighetenes styring.

De medisinsk orienterte motargumentene mot tiltakene er mange. En lege og naturmedisiner anbefalte billig malariamedisin i stedet for koronavaksine, fordi han mente sistnevnte endrer menneskets arvestoff: ”De har ikke en gang valgt å kalle det for DNA-vaksine, men mRNA-vaksine, eller bare vaksiner”, ble han sitert på (Bjerkaas 2020). Han var svært skeptisk til vaksinen, og ville heller ”ta en kule” enn å la seg vaksinere. Det ble skapt et polariserende skille mellom ’de’ som utsetter befolkningen for tiltakene, ledere eller eliten på den ene side, og på den annen side ’vi’ som utsettes for tiltakene. Dette skillet befestet befolkningens offerrolle, vi, ofrene som utsettes for overgrep fra myndighetene (jf. Serazio 2016; Bodner m. fl. 2021:21, 144).

Andre sammenlignet med influensa: Det hevdes at de fleste, med unntak av de aller eldste, tåler en influensa, og tidligere års høye influensatall førte verken til tiltak eller sosial nedstenging. Ytterligere andre mente at koronavaksinen gjør steril, et velkjent element i motnarrativ om vaksiner (jf. Dyrendal og Emberland 2019:126; Larson 2020:xxx, 15, 20, 105; Bodner m. fl. 2021:21-22, 107, 111, 113).

Flere kommenterte legemiddelindustriens betydelige økonomiske interesser i vaksinesalg: Mens noen hevdet at pande-

13. Wakefield måtte gå fra jobben som lege i Storbritannia og er nå virksom i antivaksineringsmiljøer i USA. Det rapporteres at Wakefield hadde møter med Trump før valget i 2016, og da Wakefield forklarte ham sammenhengen mellom MMR-vaksinen og autisme, skal Trump ha sagt: ”You don’t need to tell me that vaccines cause autism. I’ve seen it, I’ve seen it personally’. We went on to discuss the issue of the autism crisis that is set to affect 80 per cent of boys if nothing is done. He said if he was to be elected he’d do something about it” (Buncombe 2018; se også Larson 2020:31; Attwell et al 2019: 678).

14. Tilpasninger kalles også ’mutasjoner’, som i ’European mutations of American conspiracy’, der “conspiracy mutates to survive in different cultural environments just like SARS-CoV-2 mutates to survive in a variety of hosts and environments around the globe” (Sturm og Albrecht 2020:10; se også Bodner m. fl. 2021:6, 27, 165).

mien er igangsatt av overnasjonale organisasjoner, i den hensikt at de store legemiddelfirmaene, BigPharma, skal tjene på det, mente andre at WHO tjener penger på pandemien. I kommentarfeltet redegjøres det slik for sammenhengen slik: Covid-19 er en gigantisk bløff, som alle har akseptert: Grunnen til at denne løgningen ble igangsatt var for å skaffe penger til WHO som sto på konkursens rand. Med denne løgningen om en overhengende verdensomspennende helsefare, strømmer pengene igjen inn til WHO, som nå er reddet fra økonomisk ruin (Are og Kiri – Mot strømmen 05.01.2021).

Mistilliten til overnasjonale organisasjoner er stor, en antar at folket lures, og at norske myndigheter ikke er noe bedre enn andre, fordi de lar dette passere. Mistilliten økte utover høsten og vinteren, og ordbruken hardnet til. I anledning en demonstrasjon mot koronatiltak i Oslo ble følgende uttalt:

Vi mener at statens håndtering av Covid-19 er feilaktig. Basert på eksisterende statistikk mener vi at det ikke finnes nok vitenskapelig bevis for tiltakene staten har påført befolkningen. Vi ønsker å kalle ut uriktig informasjon befolkningen har fått servert gjennom media som tydelig blir brukt i et politisk spill av styresmaktene (Mellingen 2020).

Dette presenteres ikke som tanker tatt ut av luften, men basert på statistikk. Det er altså ikke slik at en i motnarrativ vender seg bort fra vitenskap, men tvert om viser til vitenskap og statistikk, riktignok ikke alltid klart hvilken, når en argumenterer mot tiltakene.

Dette forholdet ses også i annen vaksine-motstand, for eksempel mot MMR-vaksinen (Fjell 2005b). Det understrekes videre at det i denne sammenhengen serveres uriktig informasjon, ofte omtalt som 'fake news', publisert av 'løgnmedia', en oversettelse av 'Lügenpresse', et begrep hyppig brukt av tyske nasjonalsosialister for å diskreditere pressen.

Det ble videre diskutert hvorvidt det finnes en pandemi eller ikke. Her ble på den ene side hevdet at det finnes et virus som gir sykdom, og at det smitter f.eks. via testutstyret, men at dette ikke er farligere enn en vanlig influensa, eller at dette kun er farlig for eldre mennesker, som har levd et langt liv og skal dø uansett. På den annen side ble det hevdet at Covid-19 er en bløff (Dorholt 2020). Pendlingen mellom de to forståelsene vises i dette utsagnet av en aktiv deltager i debatten om Covid-19:

– Hvilken pandemi? Kan du definere pandemi for meg? Det var kanskje en pandemi i mars, men en pandemi som har drept 300 mennesker i Norge på ni måneder? Hvordan kan man forsvare de tiltakene? (Mellingen 2020)

Koronaskeptikeren beveger seg her mellom de to mulighetene: det er en pandemi, kanskje i mars 2020, og det er ikke en pandemi, som kan leses ut av det retoriske spørsmålet 'Hvilken pandemi?' I september 2020 ble 'Grunnlovsmarsjen'¹⁵ arrangert, der det blant annet inngikk utsagn mot koronatiltak, hvor den tidligere nevnte legen og naturmedisineren i en appell uttalte at pandemien var planlagt fra myndighetenes

15. Grunnlovsmarsjen ble holdt i september 2020, og som arrangører sto Grunnlovspartiet (<http://grunnlovspartiet.no/>), Et Nytt Rettferdig Norge (<https://etnyttrettferdignorge.com/>), Ja Til Kontanter (<https://jatilkontanter.no/>), og Facebook-gruppen Eidsvoll 1814 (<https://www.facebook.com/Eidsvoll-1814-198562217415276>). Grunnlovspartiet jobber for selvstendighet og mot overnasjonal kontroll, mot EU og EØS, og er kritisk til 5G, installering av nye strømmålere, barnevern, vindkraftmøller, et kontantløst samfunn m.m. I ett av programpunktene heter det at en skal "verne enkeltmennesket mot overgrep både fra offentlige og private maktkonstellasjoner."

side. Men hva er forklaringene til at det kanskje ikke er en pandemi, når en hel verden oppfører seg som om det er en pandemi? Svaret ligger i motnarrativet om at dette er en 'plandemi', altså en planlagt pandemi (Thomas og Zhang 2020; Bodner m. fl. 2021:103). På de norske nettsidene omtales Norge som styrt av landsforrædere, først og fremst statsminister Solberg, som har planlagt koronapandemien, og at norske myndigheter står i ledtog med legemiddelindustrien eller Bill Gates for å få kontroll over befolkningen, eller også for å utrydde eller sterkt avfolke den, eller overvåke ved å vaksinere en chip under huden på den. Dette skjer fordi Norge er et diktatur, en ett-partistat, en totalitær stat, har et fascistisk styre, eller har innført eller vil innføre tyranni. Noe av dette tankegodset uttrykkes i de fysiske demonstrasjonene i flere byer fra september og utover. Her samles en heterogen gruppe bestående av blant andre vaksinemotstandere fra alternativbevegelsen, forkjempere for ytringsfrihet og menneskerettigheter, barnevernsmotstandere, konservative kristne, personer fra ulike grupperinger på ytre høyreside, som f.eks. Stopp islamiseringen av Norge (SIAN), Den norske motstandsbevegelsen (DNM) og nynazister, politikere fra Selvstendighetspartiet, Alliansen og Liberalistene, samt noen helsearbeidere. Sammensetningen av aktører er ikke unik for motstandere mot koronatiltak i Norge, men finnes i en rekke vestlige land. I demonstrasjonene er avbildet plakater som bærer bud om at politikere, FHI og det amerikanske smittevernbyrået, CDC, har blod på hendene; det pekes på et totalitært overvåkingssamfunn ved å nevne "Covid-1984" og "Erna ser deg"; "Norge styres som en ettpartistat", "Fullt innsyn

nå!", "Vaksine? Nei takk. Folkehelse? Ja takk", "1. Menneskerettigheter. 2. Grunnloven. 3. Smittevernsloven. Ikke omvendt", "Nok er nok. Ka e det vi hold på me?", "Jeg er redd!! Ikke redd for corona, det har jeg hatt. Men jeg er redd for barns og unges fremtid, hvis ikke regjeringens tiltak stoppes nå!!", en plakat med et bilde av helseminister Bent Høie: "Gå av! Vi skal feire jul", Trump 2020-flagg, samt flere plakater om frihet, ytringsfrihet og sannhet. Konservative kristne spiller også en rolle i motstanden mot tiltakene: En kjent pinsevenn kaller pandemien for en "forhåndsplanlagt forbrytelse mot menneskeheten", og mener at sårbare grupper utsettes for "koronafascisme" (Filter Nyheter 30.10.2020; Mostad 2020; Hansen 2020). Det er befolkningens frihet som står på spill. Budskapet er altså at vaksinerings ikke handler om å forhindre sykdom, men å forhindre folks frihet: Myndighetene har satt ut rykter om et veldig farlig virus, noe som skremmer folk i så stor grad at en lar både grunnlovs- og individuelle rettigheter bli brutt.

I de mange utlegningene om frihet, diskuteres også tvangsvaksinering. Myndighetene understreker at en ikke har tvangsvaksinering i Norge, og at alle som skal motta koronavaksine må samtykke til dette. Men vaksinemotstanderne advarer gjerne mot tvangsvaksinering, enten ved at en blir vaksinert uten å ha samtykket til det, eller indirekte, f.eks. via innføring av digitale vaksinepass, som vil forhindre uvaksinerte å passere grenser.¹⁶ I motnarrativene oppfattes vaksinepassene å være del av planen om å få kontroll over eller utrydde befolkningen. Vi hadde en idé om at dette ville bli introdusert for befolkningen, og nå har det skjedd, utbryter en skribent. Men han støtter seg til

16. Foreningen for Fritt Vaksinevalg - Min kropp, mitt samtykke samler inn penger på Spleis under overskriften "Bidra til å stoppe innføring av vaksinepass og krav om vaksinasjon!" Pengene skal gå til juridisk bistand for å avklare grunnlovsfestede rettigheter og menneskerettigheter. Pr. 3. mai 2021 er det samlet inn over 400.000 kroner.

at regjeringen er dømt til å gå av, og at Erna Solberg har fått ti års fengsel, fordi hun har tuklet med 5G, altså mobilnettet, som smitter befolkningen med Covid-19. Og, legger han til, han har informasjon om at statsministeren har sittet på Guantanamo siden før sommerferien 2020, alternativt er hun henrettet for kriminalitet mot menneskeheten, og at det er hennes klon vi ser i mediene hver dag. Men dersom det ikke snart skjer noen endringer snart, dersom myndighetenes løgner ikke avsløres, så vil massedrapene bare fortsette (Are og Kiri – Mot strømmen 01.01.2021; Are og Kiri – Mot strømmen 02.02.2021).

At Norges statsminister sitter på Guantanamo og at hennes klon nå styrer landet er langt på vei inspirert av QAnon-fremstillinger av at Biden egentlig ikke er president i USA, at nyhetssendinger med Biden i Det hvite hus er fra et filmsett i Hollywood, og at landet styres av det militære med Trump i spissen. Det diskuteres videre hvilken straff statsministeren får for ”å tukle med 5G”. 10 år? Livstid? Nakkeskudd? Nei, Trump ordner opp, så snart han får sine fire nye år. ”Slakteren fra Bergen” og ”fascistvinet”, altså statsministeren, er i likhet med helseministeren svært lite populær på disse sidene, men også representanter fra helsemyndighetene utsettes for sterk kritikk: Assisterende helsedirektør Nakstad har i månedsvis gjentatt hovednarrativ om Covid-19, og også han blir derfor gjenstand for sterk irritasjon i enkelte sosiale medier og omtalt som en ”jævla propagandadust” som har aksjer i vaksineindustrien, at han er kjøpt og betalt. Det skilles altså ikke mellom toppolitikere og helsebyråkrater, men de oppfattes som én myndighet og inngår i det samme fiendebildet.

Konspirasjoner i en post-faktatid

Motnarrativene om koronatiltak tar i ulik grad avstand fra hovednarrativene. Noen

motnarrativ ligger tett opp til hovednarrativet, og vil kunne kommenteres, diskuteres og noen ganger motbevises. Ett eksempel er fremstillingen av at Covid-19 er like (u)farlig som influensa, og at en kan leve normalt uten nedstenginger og sosial distanse, slik en gjør i en vanlig influensaepidemi. Her vil en ved hjelp av dødsstatistikk i ulike land, og ved å trekke inn koronatiltakenes mulige innvirkning på dødstall i Norge, potensielt kunne få til en dialog.

Andre motnarrativ ligger svært langt fra hovednarrativet, og kan betegnes mer som uttrykk i en radikaliseringsprosess, som gjør det vanskeligere å gå i en dialog om innholdet i disse. Det vil f.eks. være vanskelig å argumentere for at ubrukte testpinner *ikke* inneholder Covid-19, eller at Erna Solberg *ikke* er arrestert og sitter på Guantanamo og at Norge styres av hennes klon, til personer som tror på dette. Forsøk på å tilbakevise det vil lett oppfattes som nok et uttrykk for den dype statens, overnasjonale organisasjoner, marionettmyndigheters eller myndighetenes sammensvergelse mot og undertrykkelse av befolkningen. Slike fremstillinger kan kalles konspirasjonsteorier, altså ”spesielt tvilsomme fortellinger med noen typiske fellestrekk, som at ‘faktaene’ som presenteres er høyst tvilsomme og udokumenterte, at teoriens premisser og konklusjoner er preget av merkelige og ofte ulogiske tankesprang” (Dyrendal og Emberland 2019:15-16), eller bestående av følgende tre elementer: ingenting er tilfeldig, ingenting er som det ser ut som, og alt henger sammen (Barkun 2013:19-20; se også Wetteland 2020:9). Ikke bare foretar konspirasjonene svært lange tankesprang, men også skyld fordeles i en situasjon som av mange oppleves som truende og kritisk (jf. Jolley og Paterson 2020:628-629).

Når enkeltindivid hevder at en har tilgang til kunnskap om sammenhenger som nesten ingen andre har, eller at myndighe-

tene overvåker befolkningen via chip i vaksiner, eller at myndighetspersoner som vi ser daglig i mediene egentlig er henrettet, vil det kunne diagnostiseres. Når en større gruppe hevder det samme, blir det imidlertid ikke diagnostisert. I internettets og sosiale mediers tid, der motnarrativ om pandemien formidles ukritisk og effektivt i ekkokamre, skjer en bekreftelse og styrking av mistillit til myndigheter og fiendebilder, som igjen åpner for en mobilisering i fysiske demonstrasjoner (jf. Dyrendal og Emberland 2019: 63, 73; Sturm og Albrecht 2020:3). I en post-faktatid, der en *følelse* av hvordan ting henger sammen er like bra som alt annet, og kildekritikk ikke er i fokus, vil det bli en større åpenhet for dette.¹⁷ Sosiale medier fasiliteter formidling av informasjon, men også formidling av desinformasjon (jf. Zhang m. fl. 2021; Larson 2021:xl; McIntyre 2017:87).

Det er et stort spenn i gruppen av koronamotstandere (Bodner m. fl. 2021:17, 179; Sturm og Albrecht 2020; Jolley og Paterson 2020). For de mest høylytte aktørene er det kun den totale samfunnsomveltning som vil kunne redde befolkningen fra FN, oppfattet som kontrollert av Anti-Krist (jf. Sturm og Albrecht 2020:6; se også Færseth 2017:69), også omtalt som 'Forente Nazister', samt WHO, EU, EØS eller landets egne myndigheter. "Nå MÅ det da begynne å nærme seg borgerkrig rundt omkring i Europa?" skriver en, og får et "Håper det!" til svar, mens en tredje svarer at han har hørt at noe skal skje i midten av måneden, og på en bestemt dato vil det skje noe som setter folk i en sjokktilstand. Mye anvendt er tropen¹⁸ eller den språklige ven-

dingen om at stormen kommer, i betydningen at noe er i vente snart eller om en stund, og en vil oppdage det selv. 'Stormen kommer' eller bare 'stormen' oppsto som trope etter Trumps utsagn i 2017 om at det er 'stille før stormen', uten at han ville utdype noe nærmere hva som var i vente og viste til at det vil en selv finne ut (se f.eks. Tatum 07.10.2017; se også Dyrendal og Emberland 2019:29). Henvisningen til at noe skal skje i dag, i morgen, eller dagen etter, bare vent, det kommer snart, hold ut, redningen er nær, eller som det sto å lese i Are og Kiri-blogger to dager før presidentinnsettelsen: "hold pusten folkens for hva som nå er i ferd med å skje!"¹⁹, er vanlige troper i dette materialet (Are og Kiri – Motstrømmen 18.01.2021).

En annen gruppe som formidler motnarrativ om koronarestriksjoner er konservative kristne. Disse synes å komme inn i debatten gjennom en sterk interesse for Trump, som flere konservative kristne i Norge støtter på grunn av hans påståtte kamp mot abort, flytting av den amerikanske ambassaden i Israel til Jerusalem, og utnevning av konservative dommere til amerikansk høyesterett – eller rett og slett fordi flere mener at Trump er utvalgt av Gud (se f.eks. Mellingen 2020; Bodner m. fl. 2021:118-119). Her eksisterer motnarrativ om at kinesiske kommunister sendte ut et farlig koronavirus i det året Trump skulle velges på ny, og på den måten kuppet valget. Trump selv tok aldri Covid-19 særlig alvorlig, han ønsket å leve som før, han hevdet at sykdommen ville brenne ut av seg selv kanskje allerede våren 2020, han var motstander av blant annet munnbind og sosial distanse-

17. Et annet eksempel er det amerikanske valget der QAnon fikk spille en særlig stor rolle, både før og etter valget.

18. For mer om troper, se Blaakilde 2011:55-58.

19. I tråd med denne tenkningen skulle, ifølge QAnon, den nye innsettelsesdatoen for Donald Trump være den 4. mars 2021. Trump International Hotel i Washington DC var det eneste hotellet som satte opp hotellromsprisene rundt denne datoen (Zitser 07.02.2021).

ring, holdninger som noen konservative kristne i Norge ser ut til å ha adoptert.

En siste aktørgruppe er løse nettverk av personer som oppfatter sin frihet truet, konkretisert i ytringsfrihet, menneskerettigheter og frihet til å leve sitt liv som en selv ønsker. Noen kan ha arbeidet mot det norske barnevernet i en årrekke, og har en klar oppfatning om myndigheters overgrep mot enkeltindividet. Andre kan være engasjert i anti-vaksineringsarbeid og vil ofte ha et fotfeste i alternativ medisin, der en er kritisk til skolemedisin, eller den type vitenskap som myndighetene støtter seg på. Her fremhever en ofte at en er selvstendig, tenkende og opplyst, i motsetning til ikke-tenkende mennesker. Dette er et velkjent element fra tidligere vaksinemotstand (jf. Fjell 2005b), og gjenfinnes også i forskning på konspirasjonsmiljøer: ”Vi er de våkne, som ser sammenhengene i verden, *de andre* er ’sovende’, ’sauer’” (Færseth 2017:49-50; se også Larson 2020:79; Bodner m. fl. 2021:26-27).

Konklusjon

I denne artikkelen har jeg redegjort for noen av myndighetenes hovednarrativ om koronatiltak og drøftet ulike motnarrativ om munnbind og vaksine. Det er stor avstand mellom de som er lojale mot myndighetenes koronatiltak og som bruker munnbind eller lar seg vaksinere i et forsøk på å holde smittetallene nede på den ene side, og på den annen side de sterkt myndighetskritiske, som kjemper mot overmakt og for å beholde sin frihet. Begge er frihetskjemper, de førstnevnte kjemper for å få friheten tilbake, i forståelsen et sykdomsfritt samfunn, og de sistnevnte kjemper for friheten til å bestemme over seg selv i alle livets situasjoner. Disse gruppene er enig om én ting: Virusets gjør enkeltindividet svakere, enten fordi det smitter og gjør syk, eller fordi det gjør myndigheter sterkere, og overgrep mer sannsynlige.

Motnarrativene utvikles kanhende i såkalte ekkokamre, men spres og utvikles videre langt utenfor disse. De befinner seg derfor ikke enten på den politiske høyre- eller venstresiden, eller enten i religiøse eller sekulære miljøer, og forblir der, men spres og befinner seg i svært mange ulike miljøer (jf. Sturm og Albrechts 2020:2; Færseth 2017:8, 57, 338-339; Bodner m. fl. 2021). Mye av tankegodset som fremsettes i Norge ser ut til å hente sin inspirasjon fra utenlandske nettsider, men tilpasset norske forhold: Motnarrativene muterer og er fleksible. Sosiale medier legger til rette for en transnasjonal og rask formidling, selv når budskapet åpenbart er tvilsomt. For dette er mulig i en tid der *følelsen* av hvordan ting henger sammen er blitt viktig for flere.

Litteratur

- Alver, Bente Gullveig, Teemu Ryymin & Tove Ingebjørg Fjell 2013. *Vitenskap og varme hender. Den medisinske markedsplassen i Norge fra 1800 til i dag*. Oslo, Scandinavian Academic Press.
- Attwell, Katie, Arnaud Gagneur, Saad B. Omer, L. Suzanne Suggs, Angus Thomson 2019. Vaccine acceptance: Science, policy, and practice in a ‘post-fact’ world. *Vaccine*, 37(5), s. 677-682.
- Barkun, Michael 2013. *A Culture of Conspiracy. Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley, University of California Press.
- Blaakilde, Anne Leonora 2011. *Bedstemorsnak. Et kulturanalytisk studie af ældre kvinders liv i dansk familiekultur i det 20. århundrede*. Dr.avh. Københavns universitet.
- Bodner, John, Wendy Welch, Ian Brodie, Anna Muldon, Donald Leech, Ashley Marshall 2021. *Covid-19 Conspiracy Theories. QAnon, 5G, the New World Order and Other Viral Ideas*. Jefferson, McFarland & Company.

- Dyrendal, Asbjørn og Terje Emberland 2019. *Hva er konspirasjonsteorier?* Oslo, Universitetsforlaget.
- Eriksen, Anne & Torunn Selberg 2006. *Tradisjon og fortelling. En innføring i folkloristikk.* Oslo, Pax.
- Fjell, Tove Ingebjørg 2005a. Offentliggjort, men ikke offentlig? Några tankar om bruket av Internetkällor. I Charlotte Hagström & Lena Marander-Eklund (red.): *Frågelistan som källa och metod.* Lund, Studentlitteratur, s. 177-189.
- Fjell, Tove Ingebjørg 2005b. Fri tvang eller tvingende frihet – eller begge deler? Om vaksineringspraksiser i samtids-Norge. *Tidsskrift for kulturforskning*, vol 4 (4), s. 41-54.
- Forskningsetisk veileder for internettforskning 2019. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetisk-veileder-for-internettforskning/> [Nedlastet 03.02.2021].
- Færseth, John 2017. *KonspiraNorge.* Oslo, Humanist forlag.
- Jansen, Karine Aasgaard 2018. Å bli vaksinert, eller ikke å bli vaksinert, er det (det eneste) spørsmålet? Norske holdninger til vaksinasjon og svineinfluensapandemien i 2009 til 2010. *Tidsskrift for kulturforskning*, vol 17 (1), s. 73-88.
- Jolley, Daniel & Jenny L. Paterson 2020. Pylons ablaze. Examining the role of 5G COVID-19 conspiracy beliefs and support for violence. *British Journal of Social Psychology*, vol 59, s. 628-640.
- Kverndokk, Kyrre 2020. 'Je suis sick of this shit'. Terrorangrep, memetisk kultur og digitale sorgriter. *Tidsskrift for kulturforskning* vol 19 (2), s. 45-66.
- Larson, Heidi J. 2020. *Stuck. How Vaccine Rumors Start – and Why They Don't Go Away.* New York, Oxford University Press.
- Lie, Anne Kveim 2007. *Radesykens tilblivelse. Historien om en sykdom.* Dr.avh. Oslo, Universitetet i Oslo.
- Lov om behandling av personopplysninger. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-15-38?q=personopplysningsloven> [Nedlastet 03.02.2021].
- McIntyre, Lee 2018. *Post-truth.* London, MIT Press.
- Mora, Raúl Alberto 2014. Counter-Narrative. Key Concepts in Intercultural Dialogue. No. 36. <https://centerforinterculturaldialogue.files.wordpress.com/2014/10/key-concept-counter-narrative.pdf> [Nedlastet 19.05.2021].
- Moseng, Ole Georg 2020. *Pesten kommer. Svartedauden og verdens pestepidemier.* Oslo, Kagge forlag AS.
- Opinion 05.11.2020. Høy tillit til myndighetene. <https://opinion.no/2020/11/hoy-tillit-til-myndighetene/> [Nedlastet 21.04.2021].
- Ryymin, Teemu 2009. *Smitte, språk og kultur. Tuberkulosearbeidet i Finnmark.* Oslo, Spartacus Forlag.
- Schiøtz, Aina 2003. Folkets helse – landets styrke 1850-2003. Bind 2 av *Det offentlige helsevesen i Norge 1603-2003.* Oslo, Universitetsforlaget.
- Serazio, Michael 2016. Encoding the paranoid style in American politics. 'Anti-establishment' discourse and power in contemporary spin. *Critical Studies in Media Communication*, vol 33 (2), s. 181-194.
- Stanley, Christine A. 2007. When Counter Narratives Meet Master Narratives in the Journal Editorial-Review Process. *Educational Researcher*, vol 36 (1), s. 14-24.
- SSB 2016. Nordmenn på tillitsstoppen i Europa. *Samfunnsspeilet* nr. 2. <https://www.ssb.no/kultur-og->

- fritid/artikler-og-publikasjoner/nordmenn-pa-tillitsstoppe-n-i-europa [Nedlastet 20.04.2021].
- Sturm, Tristan & Tom Albrecht 2020. Constituent Covid-19 apocalypses. Contagious conspiracism, 5G, and viral vaccinations. *Anthropology & Medicine*.
- Thomas, Elise & Albert Zhang 2020. ID2020, Bill Gates and the Mark of the Beast. How Covid-19 catalyses existing online conspiracy movements. Australian Strategic Policy Institute. <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep25082.pdf?refreqid=excelsior%3A9f7cee7eea84d7490cb910e3fe62f652> [Nedlastet 07.02.2021].
- Wakefield, Andrew J. et al 1998. Ileal-lymphoid-nodular hyperplasia, non-specific colitis, and pervasive developmental disorder in children. *Lancet* (RETRACTED) 358:637-641.
- Wetteland, Marte Færevaag 2020. 'En atmosfære av konspirasjoner'. *Retorisk analyse av chemtrails i norsk konspirasjonskultur*. Masteroppgave i kulturvitenskap. Universitetet i Bergen.
- Wilson, Steven Lloyd & Charles Wiysonge 2020. Social media and vaccine hesitancy. *BMJ Global Health*.
- Zhang, Jingwen, Jieyu Ding Featherstone, Christopher Calabrese, Magdalena Wojcieszak 2021. Effects of fact-checking social media vaccine misinformation on attitudes toward vaccines. *Preventive Medicine*, vol. 145.
- Åman, Margareta 1990. *Spanska sjukan. Den svenska epidemin 1918-1920 och dess internationella bakgrund*. Dr.avh. Uppsala, Uppsala universitet.
- Kilder**
- Akerbæk, Eva 2020. 10 spørsmål og svar om vaksinen mot svineinfluensa. Faktisk.no 13.10.2020. <https://www.faktisk.no/artikler/M8R/10-sporsmal-og-svar-om-vaksinen-mot-svineinfluensa> [Nedlastet 09.01.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 18.12.2020. Blogg. Medisinsk professor og forsker, Peter Gøtzsche, langer ut mot den omstridte bruken av munnbind! Blogg 18.12.2020. <https://nononsensenews.org/2020/12/18/rutinert-medisinsk-professor-og-forsker-peter-gotzsche-langer-ut-mot-de-n-omstridte-bruken-av-munnbind/> [Nedlastet 06.01.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 19.12.2020. Den egentlige grunnen til at vi må bruke munnbleier... Blogg 19.12.2020. <https://nononsensenews.org/2020/12/19/den-egentlige-grunnen-til-at-vi-ma-bruke-munnbleier/> [Nedlastet 06.01.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 01.01.2021. Blogg. Digitale vaksinepass i Norge: FNs tyranniske nye verdensorden banker stadig hardere på døra. Blogg 01.01.2021. <https://nononsensenews.org/2021/01/01/digitale-reisepass-na-gnis-fns-tyranniske-nye-verdensorden-opp-i-ansiktene-pa-oss/> [Nedlastet 25.01.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 05.01.2021. Korona-svindelen: Slik vil WHO forsøke å innbille oss at vaksinen er trygg og effektiv. Blogg 05.01.2021. <https://nononsensenews.org/2021/01/05/korona-svindelen-slik-vil-who-forsoke-a-innbille-oss-at-vaksinen-er-virksom/> [Nedlastet 25.01.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 14.01.2021. Slapp av, Trump har full kontroll. Alt går etter planen. Blogg 14.01.2021. <https://nononsensenews.org/2021/01/14/slapp-av-trump-har-full-kontroll-alt-gar-etter-planen/> [Nedlastet 21.01.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 18.01.2021. USA to dager før selve dagen: hold

- pusten folkens for hva som nå er i ferd med å skje! Blogg 18.01.2021.
<https://nononsensenews.org/2021/01/18/usa-dagen-for-dagen-hold-pusten-folkens-for-hva-som-na-er-i-ferd-med-askje/> [Nedlastet 09.02.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 23.01.2021.
 USA: Hva slo feil 20. januar? Blogg 23.01.2021.
<https://nononsensenews.org/2021/01/23/usa-hva-slo-feil-20-januar/> [Nedlastet 25.01.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 27.01.2021.
 Mulig avsløring: Er dette det egentlige, mørke hensikten bak koronavaksinen? Blogg 27.01.2021.
<https://nononsensenews.org/2021/01/27/sjokkerende-er-dette-den-hemmelige-hensikten-med-covid-19-vaksinen/> [Nedlastet 08.02.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 29.01.2021.
 Forskningsrapport styrker mistanken om at koronavaksinen er et forsøk på masse-depopulering. Blogg 29.01.2021.
<https://nononsensenews.org/2021/01/29/er-dette-den-egentlige-morke-hensikten-bak-koronavaksinen-del-2/> [Nedlastet 08.02.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen 02.02.2021.
 Mer enn 50000 dansker krever egen statsminister stilt for riksrett. Blogg 02.02.2021.
<https://nononsensenews.org/2021/02/02/mer-enn-50-000-dansker-krever-egen-statsminister-stilt-for-riksrett/> [Nedlastet 08.02.2021].
- Are og Kiri – Mot strømmen ud. Facebook. Offentlig gruppe.
<https://www.facebook.com/groups/AreOgKiri> [Nedlastet 27.04.2021].
- Bakken, Hege Breen 2020. Munnbind – det mest ufrie plagget siden ullgenser med høy hals. Drammens Tidende 14.10.2020.
<https://www.dt.no/munnbind-det-mest-ufrie-plagget-siden-ullgenser-med-hoy-hals/o/5-57-1502251?session=3836e36a-6d8e-49ad-8c8d-f2cbc20d2421> [Nedlastet 01.11.2020].
- Bjerkaas, Vibeke 2020. -Vi må være mer kritiske. Sandefjords blad 31.08.2020.
<https://www.sb.no/vi-ma-vare-mer-kritiske-til-informasjonen-som-gis/s/5-73-1173858?session=f929db2c-1b17-49fe-861a-33ed06a88e2a>
- Braathen, Magnus, Kenneth Fossheim, Ingvild Fjelltveit, Anna Myklebust Hodne, Steinar Figved 2021. Langt færre fornøyd med myndighetenes håndtering. TV2 15.03.2021.
https://www.tv2.no/nyheter/13882807/?fbclid=IwAR3AYPDw2F1dyTNJK70bzuhNcZ7g748yNE_TO1zgj2Do88WqeG1vG1-UHqg [Nedlastet 16.03.2021].
- Bugge, Stella, Runa Fjellanger, Oda Ording 2020. Ingen smitteverntiltak da fly fra Bergamo landet på Torp. VG 09.03.2020.
<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/K3965e/ingen-smitteverntiltak-da-fly-fra-bergamo-landet-paa-torp> [Nedlastet 10.12.2020].
- Buncombe, Andrew 2018. Andrew Wakefield: How a disgraced UK doctor has remade himself in anti-vaxxer Trump s America. The Independent 04.05.2018.
<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/andrew-wakefield-anti-vaxxer-trump-us-mmr-autism-link-lancet-fake-a8331826.html> [Nedlastet 05.02.2021].
- Dorholt, Ingunn 2020. Demonstrerer: - Ikke mer dødelig enn influensa. Dagbladet 25.10.2020.
<https://www.dagbladet.no/nyheter/demonstrerer-ikke-mer-dodelig-enn-influensa/72989497> [Nedlastet 26.10.2020].
- Drefvelin, Caroline, Jorun Gaarder, Siri Gedde-Dahl, Nina Hansen 2020. Lone

- (22) mener hun fikk narkolepsi etter svineinfluensa-vaksinen. Dagbladet 29.11.2020. <https://www.dagbladet.no/nyheter/fikk-narkolepsi-lone-22-slass-for-erstatning/73074501> [Nedlastet 08.01.2021].
- Eidsvoll 1814. Facebook. Offentlig gruppe. <https://www.facebook.com/Eidsvoll-1814-198562217415276> [Nedlastet 29.01.2021].
- Et Nytt Rettferdig Norge. <https://etnyttrettferdignorge.com/> [Nedlastet 29.01.2021].
- Fauske, Roy Raasholm, Erlend Blaalid Oldeide, Oddleif Løseth, Brit Jorunn Svanes 2020. Kommunelegen stengjer verftet – 19 smitta jobbar her. NRK 03.10.2020. https://www.nrk.no/vestland/21-smitta-av-korona-i-hyllestad-_19-jobbar-pa-verftet-1.15185220 [Nedlastet 10.12.2020].
- Filter Nyheter 30.10.2020. Tror pandemien er ”forhåndsplanlagt”: Vaksinemotstandere og nynazister på samme demonstrasjon i Oslo. <https://filternyheter.no/tror-pandemien-er-forhandsplanlagt-vaksinemotstandere-og-nynazister-pa-samme-demonstrasjon-i-oslo/> [Nedlastet 22.01.2021].
- FHI 20.03.2017. Narkolepsi etter svineinfluensasapandemien. <https://www.fhi.no/nyheter/2017/pandemi/> [Nedlastet 08.01.2021].
- FHI 11.04.2019. Fortsatt høy oppslutning om barnevaksinasjonsprogrammet i Norge. <https://www.fhi.no/nyheter/2019/vaksinasjonsdekningen-for-2017-og-2018/> [Nedlastet 17.12.2020].
- FHI 2021. OM koronakommisjonens rapport. <https://www.fhi.no/nyheter/2021/om-koronakommisjonens-rapport/> [Nedlastet 26.04.2021].
- Grunnlovspartiet. <http://grunnlovspartiet.no/> [Nedlastet 29.01.2021].
- Hageskal, Audun 2020. Corona-viruset: - En skiferie-epidemi. Dagbladet 08.03.2020. <https://www.dagbladet.no/nyheter/en-skiferie-epidemi/72222821> [Nedlastet 09.12.2020].
- Hagfors, Caisa Linea, Josefine Ytre-Eide Bjaarstad, Andreas Løf 2021. FHI: Har fått drapstrusler og advarsel om ‘vaksineangrep’. VG 19.02.2021. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/kRQG0L/fhi-har-faatt-drapstrusler-og-advarsel-om-vaksine-angrep> [Nedlastet 09.03.2021].
- Hassan, Abdirahman, Alfred Lindbæk, Eva Beate Strømsted, Hanna Haug Røset, Ingrid Hovda Storaas 2020. Spania-fly landet før midnatt: Passasjerene slipper karantene. VG 25.07.2020. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/rABmMR/spania-fly-landet-foer-midnatt-passasjerene-slipper-karantene> [Nedlastet 09.12.2020].
- Hansen, Cathrine Krane 2020. Savner alternative stemmer i koronadebatten. Bergens Tidende 21.11.2020. <https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/86GzLG/de-savner-alternative-stemmer-i-koronadebatten> [Nedlastet 22.01.2021].
- Hellem-Hansen, Viktoria og Anne-Mari Flatset 2020. ”Koronabussen” skal ha utløst smitteutbruddet i Kristiansund og Molde. NRK 02.10.2020. https://www.nrk.no/mr/_koronabussen_-skal-ha-utlost-smitteutbruddet-i-kristiansund-og-molde-1.15184713 [Nedlastet 10.12.2020].
- Hirsti, Kristine og Joakim Reigstad 2020. Flere nordmenn sier de vil ta koronavaksine. NRK 28.11.2020. <https://www.nrk.no/norge/flere-nordmenn-sier-de-vil-ta-koronavaksine-1.15264717> [Nedlastet 01.12.2020].
- Hovden, Anne E., Anders Haga, Målfrid

- Bordvik 2020. UiB-student koronasmittet – faddergruppe i karantene. Bergens Tidende 11.08.2020. <https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/mRXA80/uib-student-koronasmittet-faddergruppe-i-karantene> [Nedlastet 10.12.2020].
- Hødnebo, Line 2013. -Skadene av Pandemrix var en katastrofe. NRK 21.01.2013. https://www.nrk.no/livsstil/_en-medisinsk-katastrofe-1.10880384 [Nedlastet 09.01.2021].
- Ja Til Kontanter. <https://jatilkontanter.no/> [Nedlastet 29.01.2021].
- Kaalstad, Jørn 2020. Disse beskytter best – og dårligst. VG 15.08.2020 [oppdatert 02.10.2020]. <https://www.vg.no/nyheter/i/9vyR7W/disse-munnbindene-beskytter-best-og-daarligst> [Nedlastet 05.01.2021].
- Larsen, Marius Helge og Kristian Skårdalsmo 2020. Prislappen på koronatiltakene så langt: 126 milliarder kroner. Dagsavisen 21.09.2020. <https://www.dagsavisen.no/nyheter/inne-nriks/prislappen-pa-koronatiltakene-sa-langt-126-milliarder-kroner-1.1776537> [Nedlastet 10.02.2021].
- Mikkelsen, Lotte Borren 2020. Vær så snill, ikke reis til Syden denne sommaren. Bergensavisen 07.07.2020. <https://www.ba.no/var-sa-snill-ikkje-reis-til-syden-denne-sommaren/o/5-8-1335213> [Nedlastet 09.12.2020].
- Mostad, Magnhild Synnøve 2020. Demonstrerte mot restriksjonene: -Tiltakene skader mer enn korona. Bergensavisen 21.11.2020. <https://www.ba.no/demonstrerte-mot-restriksjonene-tiltakene-skader-mer-enn-korona/s/5-8-1486469> [Nedlastet 22.01.2021].
- NPE 24.02.2020. Ti år med erstatninger etter vaksine mot svineinfluensa. <https://www.npe.no/en/About-NPE/News/ti-ar-med-erstatninger-etter-vaksine-mot-svineinfluensa/> [Nedlastet 08.01.2021].
- Meland, Astrid 2020. Hvorfor ble så mange smittet på denne bussen? VG 24.09.2020. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/39jQgM/hvorfor-ble-saa-mange-smittet-paa-denne-bussen> [Nedlastet 13.02.2021].
- Mellingen, Mariell 2020. -Trump er et verktøy for de kristne. TV2 25.10.2020. <https://www.tv2.no/a/11721818/> [Nedlastet 04.02.2021].
- Paust, Thomas 2020. Luftbåren smitte: -Et marginalt fenomen. Nordlys 17.03.2020. <https://www.nordlys.no/luftbaren-koronasmitte-et-marginalt-fenomen/s/5-34-1280250> [Nedlastet 05.01.2021].
- PST (Politiets sikkerhetstjeneste) 2021. Nasjonal trusselvurdering 2021. <https://pst.no/alle-artikler/trusselvurderinger/nasjonal-trusselvurdering-2021/> [Nedlastet 10.02.2021].
- Skjeggstad, Helene 2020. -Vaksiner? Nei, det tror jeg ikke er lurt. Aftenposten 02.06.2020.
- Solberg, Julie, Trond Lepperød, Mario A. N. Torres 2020. Tusenvis i demonstrasjon foran Stortinget: -Arrangøren får ta ansvaret for smittevern. Nettavisen 05.06.2020. <https://www.nettavisen.no/nyheter/tusenvis-i-demonstrasjon-foran-stortinget-arrangoren-far-ta-ansvaret-for-smittevern/s/12-95-3423978338> [Nedlastet 10.12.2020].
- Sommerfeldt, Paul André 2020. Ny dom kan åpne for at narkolepsi-ramma Simon (14) får erstatning. NRK 12.02.2020. <https://www.nrk.no/vestland/ny-dom-kan-opne-for-at-narkolepsi-ramma-simon-14-far-erstatning-1.14891918> [Nedlastet 08.01.2021].

- Stop lockdown: Full gjenåpning av Norge – NÅ! Facebook. Offentlig gruppe. <https://www.facebook.com/groups/stoplOCKDOWNna> [Nedlastet 27.04.2021].
- Storedal, Magne 2020. Korona bør slå ut all vaksinemotstand. Romerikes blad 14.03.2020. <https://www.rb.no/korona-bor-sla-ut-all-vaksinemotstand/s/5-43-1269150?&session=561e97dc-0767-4057-a084-6f0b14f5f8ef> [Nedlastet 01.10.2020].
- Tatum, Sophie 2017. White House mum over Trump's cryptic 'calm before the storm' message. CNN 07.10.2017. <https://edition.cnn.com/2017/10/05/politics/donald-trump-military-dinner/index.html?sr=twCNNp100517donald-trump-military-dinner0850PMStory&CNNPolitics=Tw> [Nedlastet 29.01.2021].
- Thorsen, Tom Erik 2020. Den uforståelige motstanden mot vaksiner. Varden 23.05.2020. <https://www.varden.no/meninger/den-uforstaelige-motstanden-mot-vaksiner/> [Nedlastet 01.11.2020].
- Vestvik, Vigdis 2020. Harryhandel for ei k(o)rona! Bergens Tidende 16.08.2020. <https://www.bt.no/btmeninger/debatt/i/6jpwAO/harryhandel-for-ei-korona> [Nedlastet 09.12.2020].
- Winters, Dan 2009. American Stonehenge. *Wired*, 17:5.
- WHO 29.03.2020. Coronavirus – Fact Check: COVID-19 is NOT airborne. <https://who.africa-newsroom.com/press/coronavirus-fact-check-covid19-is-not-airborne> [Nedlastet 05.01.2021].
- WHO 09.07.2020. Coronavirus disease (COVID-19): How is it transmitted? <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19-how-is-it-transmitted> [Nedlastet 05.01.2021].
- Worldometers 2020. Coronavirus cases. <https://www.worldometers.info/coronavirus/> [Nedlastet 15.02.2021].
- Zitser, Joshua 2021. Trump's DC hotel is hiking prices for March 4 – the day QAnon followers think the former president will be sworn in. Business Insider 07.02.2021. <https://www.businessinsider.in/politics/world/news/trumps-dc-hotel-is-hiking-prices-for-march-4-the-day-qanon-folowers-think-the-former-president-will-be-sworn-in/articleshow/80737432.cms> [Nedlastet 11.02.2021].